

Sangam SKM College – Nadi
Lesson Notes – Week 1
Year 11
Vosa VakaViti

Strand: iTovo Vakavanua

SubStrand: Na Bula Vakatabagauna

Content Learning Outcome: (Na Veika me Rawati)

1. Vakamacalataka na veisau kei na vuna ka ciqoma na veiveisau e na yaco
2. Vakamacalataka ka vakatavulicitaki na ca/vinaka kei na revurevu ni veika e kauta mai na veisau qo.
3. Dikeva, veitalanoataka ka me vakavure vakasama ka vola na veigaunisala e rawa ni maroroi vakavinaka na noda itovo, ivakarau.

NA BULA VAKATABAGAUNA

Gunuvi ni Yaqona

Gauna E Liu

- Medra na turaga
- Gunuvi ga e na gauna ni soqo vakavanua
- Vakayagataki na yaqona drokadroka
- Ra gunuva ga na tagane uabula
- Dui tei medra yaqona
- Vakayagataki na i bo ni vanua me lose kina na yaqona
- Lose e na tanoa na yaqona
- Ra gunuva na i Taukei
- Vakayagataki na bilo ni yaqona me takivi kina na yaqona
- Dabe e ra /vakadua-rokovi

E daidai

- Sa gunuvi vakaveitalia
- E gunuvi e na veivanua kece e gaunisala, e na makete, rara ni qito
- Ra gunuva na qase, cauravou, yalewa kei na goneyalewa
- Vakayagataki vakalevu na yaqona madu
- Lai voli mai na makete se sitoa
- Vakayagataki na i sulu mamare/ sari me losei kina na yaqona
- Vakayagataki na beseni se vokete
- Ra sa gunuva na duikaikai
- Vakayagataki na bilo kava
- Tawai tavaya/vokete- gauna ni veilakoyaki
- Vakasausataki

Vu Ni Veisau

- Veimaliwai kei ira na veimatatamata
- Levu na veimurimuri
- i Lavo
- Bula e na veikoro vakavavalagi
- Veisau na gauna

Na Vakamau

Gauna e Liu

- Tabailagotaki na yalewa
- Vosaki vakavanua (duguci) na yalewa me vakawati
- Era digia na qase o koya me vakawati kei na kuvedra
- Vakawati ga e nodra koro/vanua/vei ira na wekadra

E daidai

- Sa sega soti ni levu na yalewa me tabailagotaki se duguci
- Levu na veidrotaki
- Levu na bukete e sala/bukete dole
- Era sa digidigi ga na cauravou/goneyalewa
- Vakawati kina veivanua eso/duikaikai
- Vakamau vakamatanitu vakalotu ka caka ga e na itikotiko vakacakacaka
- Sa vakayagataki na iyau vakavavalagi
- Sega ni vakamuri vakamatailailai na ivakarau vakavanua me baleta na vakamau
- Sa levu na veibiu/ veisere ka vakamau tale

Vuli

- Vakaukauataki me ra vuli kece na gone
- Tauyavutaki na “sova ni vuli” (kindergarten) e na veikoronivuli na paraimari
- Levu na lesoni vouvou era vulica na gone
- Sa tu na veikoronivuli ni vuli tara e na so na koronivuli ni sekedri
- Vakayagataki vakalevu na mona livaliva e koronivuli

Na Taro:

(1) Digitaka e **dua** na na i vakarau ni bula sa volai koto era qai vakamacalataka e **tolu** na veisau sa laurai kina e na gauna qo kei na **rua** na vuna.

- (a) Vuli
- (b) Itavi ni Marama
- (c) Gunuvi ni Yaqona

(2) Na vakayagataki ni mona livaliva e tiko na kena vinaka kei na kena ca. vola mai e **tolu** na kena vinaka kei na **tolu** na kena ca na monalivaliva.

(3) Na tabailago e dua na tiki ni veiqaraqaravi vakavanua e dau vakayacori e na Vakamau. Vola na kena inaki, na iyau e vakayagataki kina kei ira na vakaitavi.

- Na iyau ni vakamau e iyau kece vakaViti me nodrau na vakawati
- Vakamuria vakamatailailai na itovo kece sara me baleta ma vakamau
- Qai veitalatala ga na veiwatini ni sa mate e dua vei rau

Vu Ni Veisau [Vakamau]

- Vuli
- Veimaliwai kei na veimatatamata tale eso
- Bula vakailavo
- Tadola na sala ni veilakoyaki
- Toro vakayauayau kina veikoro ni cakacaka.
- Veisau na lawa ni matanitu
- Sa tiko na nodra dodonu na lewenivanua.

Vu Ni Veisau

- Veimaliwai kei ira na veimata tamata tale eso
- i lavo
- Sala ni vakau i tukutuku e vuqa
- Veisau ni gauna
- Gadrevi na bula torocake

Sangam SKM College – Nadi

Lesson Notes – Week 2

Year 11

Vosa VakaViti

Strand: Wilivola Kei Na Vakavakadigo

SubStrand: Vanua ni vakaitukutuku, veivosaki e veisiga, vosa e vakayagataki e na vakacacali.

Content Learning Outcome: (Na Veika me Rawati)

- ❖ Vakamacalataka na ibalebale ni Serekali
- ❖ Vakamacalataka na iwalewale ni buli Serekali
- ❖ Dikeva, veitalanoataka na ivakavuvuli ni Serekali

NA SEREKALI

Sa koto era e dua na Serekali. Wilika mada.

<p><u>NA MATE</u> <u>Vola: Peni Delaibatiki</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. E sa i cavacava ni vanua Me yacova e dua E nona bula voli E dela ni vuravura2. E sega ni kilai na gauna cava Mataka lailai, sigalevu Yakavi se bogi sara E dodonu ga me da namaki3. Segga ni dua e na vakavo kina Ni sa noda i votavota dina

<p>E yaga gone me vakarautaki Na noda dui siga</p> <ol style="list-style-type: none">4. Me na vinaka tu na bula Ni bera na lako ki tai kadua De da qai veivutuni sa bera Ni sa vesuki keda na noda meca5. Da vakaivinavinaka na tamata Ni dusimaka na sala na noda Turaga Me vorati na mate kei na nona bati gaga Ka qai curu kina bula vakacegu tawa cava

NA IVAKAMACALA NI SEREKALI

a. NA I BALEBALE NI SEREKALI

- Na serekali ‘Na Mate’ e baleta na kena serelaki na bula ni dua na gauna ena cava kina na noda bula lagilagi ena delani vuravura qo.
- Sa dodonu meda namaka tiko ni dua na gauna ena kacivi na noda bula meda sa gole yani vua na Turaga ko Jisu. E da sega ni kila na gauna ena kaci kina ko Mate. Rawa ni mataka lailai, sigalevu, yakavi, bogi se siga.
- E sega ni dua e vakuwai kina. Nida na yacova kece ga na tamata na vanua sara lakova yani na sa mate yani ka dodonu meda vakarautaki keda ena veisiga.
- Me da veivutunitaka na noda I valavala ca ka solia noda bula vua na Kalou ni sebera kaci ko mate. Me vinaka tu na noda veiwekani kei na Kalou ka kakua nida vuki bera ni sa kaukauwa na meca ko Setani me levu e nona.

- Sa dodonu meda vorata na mate kei na nona bati gaga. Eda kalougata ni bula vakacegu e solia na Kalou ka dusimaka tiko vei keda na gaunisala dodonu meda muria ena veisiga.
- Meda vakavinavinaka ni sa vakarautaka oti na Kalou na bula tawa mudu me nodra ga na maroroya tiko na nona savasava.

B. WALEWALE NI BULI SEREKALI

1. Na Vosa ka rogorogo vata

- E digitaka na vosa **rorogo vata ena i tinitini ni veiyatu eso ni qaqa ni serekali.**
- **I Vakaraitaki** - e tini ena ‘a’ na i matai kina i kalima ni qaqa ka tini ena ‘i’ na i matai kei na katolu ni qaqa ka tini ena ‘u’ na i karua ni qaqa.
- **Vuna:** E solia na yalo reki kei na marau kina yalodra era wilika na serekali.
- A i karua ,oya ni vakadeitaka na i balebale ni serekali ka ni vakaraitaka na nodra veiwekani voleka na vosa ena serekali.
- Ai katolu, ni dodonu me uqeti ira era wilika me ra nanamaki ka siqema na vosa e tarava mai. Kevaka e na sega ni rorogo vata sa na veisautaka na kena i balebale.

2. Na Tokaruataki ni Vosa ena Serekali

- E tokaruataki na vosa ‘bula’ ena i matai, kava kei na i kalima ni qaqa ni serekali.
- **Vuna-** Ni gadreva me vakatitobutaka ka vakadeitaka na i balebale ni veika e vakadewataki.

3. Na Qaqana Kei Na Yatuvosa Ena Serekali

- E vakayagataka ko Peni Delaibatiki e lima na qaqa ni serekali ka va na i yatuvosa ena veiqaqana.

4. Volai vakamatailelevu ena iqi kata na i ulutaga

- **Vuna** – dreta na mata me rawa nida wilika ka kila/vulica na uto ni serekali
- I Vakaraitaki: **NA MATE**
- **Vakatamatataki o ‘mate’e na serekali qo.**Cava kece kina na tamata ka da wilika vaka ‘meca’ ni sega ni vakavoca e dua.
- **Vuna** – e bucina, solia, tauyavutaka na lomatarotaro vei ira na wilika na serekali mera vaqaqa e lomadra se cava na vu ni nodra nanamaki kina nodra i cavacava.

NA CAKACAKA LAVAKI

NA TARO

1. Vakamacalataka e tolu na iwalewale ni buli serekali e vakayagataka?
2. Mai na nomu vakawilika tiko na qaqa ni serekali, na vanua cava, na gauna kei na ituvaki ni yalo cava e sotavi tiko ena gauna e tauyavutaki kina na serekali qo?
3. Vola mai e tolu na ivakavuvuli o bau vulica mai me baleta NA MATE?

SA YALA E KE!

Sangam SKM College – Nadi
Lesson Notes – Week 3
Year 11
Vosa VakaViti

Strand: Wilivola Kei Na Vakavakadigo

Sub Strand: Na Lawa Ni Vosa.

Content Learning Outcome: (Na Veika me Rawati)

- ❖ Veidutaitaka na vosa volai, tabaki se kaburaki kei na vanua era vakayagataki kina
- ❖ Vakayagataka vakamatau na veivosa vakarautaki kei na veivanua era vakayagataki kina

NA VOSA VEIGANITI

Na Vosa VakaVanua

- Kune ga e na gauna ni soqo vakavanua ni vakayacori na tubetube se Vakacacabo
- E sega ni dau volai ia e vosataki ga
- E dau tarogi rawa na icavuti vakavanua ni sebera na Vakacacabo.

Na Vakayagataki Ni Vosa

1. KENA INAKI

- Vakatau ki na soqo vakavanua cava e caka kina na veiqaraqaravi mv na soqo ni Somate se Vakamau e na duidui na kena inaki
- Me veirokorokovi se veidokai se veivakamenemenei vei ira na qaravi tiko.

2. KENA IDEWADEWA - sega ni volai ia e vosataki ga mai vei ira na vatonaka tiko na tabua se vei koya na matanivanua.

3. KENA ITAUTAU – bibi ka rakorako

4. NA VAKATAKILAKILA VAKAVOSA [LINGUISTIC FEATURES]

a. VOSA

- E digitaki vakamatau na vosa me ganita na Vakacacabo e vakayacori

b. MATAVOSA

- Vakayagataki vakalevu na ivosavosa vakaViti ena tubetube *mv Sosovi lago tu mada ga na matani vale – e dau rogoci vakalevu e na soqo ni vakamau*

c. YATUVOSA

- Yatuvosa balabalavu ni dau caka na vakayatuyatu e na tubetube.

5. NA IVAKATAKILAKILA TAWAVAKAVOSA [NON LINGUISTIC FEATURES]

1. Kena vakayagataki na ikurau [!] me ivakatakilakila ni tautau ni vosa.
2. Ke mani volai na vosa ni tubetube, e dau basika vakalevu na cegu e na maliwa ni dua na iyatuvosa [.....]

CAKACA LAVAKI

Dikeva na itukutuku ka koto oqori era ka sauma na taro vakarautaki e na dua se rua na yatuvosa.

Taukei: Wa! Oi! Oi! **Vulagi:** Wa! Oi! Oi! **X:** Vakaturaga saka i na vanua, i Lalagavesi vei ira saka na Gone Turaga na Tui Cakau, Na A i Sokula.

Vulagi: Wa! Oi! Oi! U! **X:** Au mai tubera saka tiko e matamuni na vatu ni vanua... a i Qalovi saka vakaturaga na i lakolako vakavanua e tadu saka tiko mai e na neitou matasawa... A kamunaga, e kamunaga saka ni vanua vakaturaga o Kubuna mai vei ira saka na Gone Turaga na Vunivalu na Tui Kaba...

Vurevure ni Tukutuku: *Tukutuku katon*

NA TARO

- (a) Na cava na itutu vakavanua nei koya e vakacabora tiko na kamunaga ka tukuna e rua tale na nona itavi?
- (b) Vakamacalataka e rua na inaki ni itukutuku e tabaki koto e cake
- (c) Vola e rua na ka e duidui kina na vosa veiganiti qo mai vei ira na vo ni vosa veiganiti ko sa vulica?

SA YALA E KE!